

**OBCHODY DWUSETNEJ
ROCZNICY URODZIN JÓZEFA
WARSZEWICZA (1812–1866)**

**Celebrations of bicentennial anniversary
of Józef Warszewicz (1812–1866) birth**

Józef Warszewicz należy do ścisłego grona prekursorów polskiej botaniki tropikalnej. Urodzony w Wilnie w zubożałej rodzinie szlacheckiej bardzo wcześnie rozpoczął pracę w Ogrodzie

Botanicznym Uniwersytetu Wileńskiego pod kierunkiem Józefa Jundziłły (1794–1877). Wziął udział w powstaniu listopadowym, a po jego upadku przeszedł wraz z całym oddziałem do Prus. Przez kilkanaście lat pracował tam jako ogrodnik m.in. w Insterburgu (rejencja *Gumbinnen* w Prusach Wschodnich, obecnie: Czerniachowsk w Obwodzie Kaliningradzkim), a następnie jako pomocnik ogrodnika w królewskich ogrodach w Poczdamie, a w końcu w berlińskim Ogrodzie Botanicznym Uniwersytetu Fryderyka Wilhelma. Z polecenia Aleksandra von Humboldta (1769–1859) wziął udział w latach 1845–1850 w ekspedycji naukowej do Ameryki Środkowej i Południowej. Swą drugą podróż do Ameryki Południowej odbył w latach 1850–1853 na polecenie Brytyjskiego Towarzystwa Ogrodniczego. Wśród przesyłanych do ogrodów botanicznych Niemiec, Anglii, Belgii czy Szwajcarii okazów roślin wiele było nieznanych jeszcze nauce. Samych storczyków w materiałach tych opisano ponad 300 nowych gatunków. Oprócz dużych kolekcji roślin gromadził także okazy ornitologiczne, herpetologiczne i malakologiczne. Ponad 30 gatunków i dwa rodzaje roślin nazwano na jego cześć. W 1854 roku został głównym inspektorem Ogródu Botanicznego Uniwersytetu Jagiellońskiego, do którego przywiózł swe prywatne zbiory roślin, dzięki czemu kolekcje krakowskiego ogrodu osiągnęły największe rozmiary w historii (prawie 10 tys. gatunków). Był m.in. członkiem czynnym miejscowym Towarzystwa Naukowego Krakowskiego. Nie opublikował wprawdzie żadnej pracy naukowej, jednak był jednym z najlepszych znawców południowoamerykańskich roślin tropikalnych swojej epoki. Dla współczesnych mu rodaków był symbolem walki z zaborcą oraz oddania ojczyźnie. Już za życia otoczony legendą śmiałego podróżnika (Köhler, Mirek 2010).

Obchody rocznic urodzin lub śmierci Józefa Warszewicza były w Krakowie organizowane wielokrotnie – po raz pierwszy w 1913 roku. Wtedy to 8 września uroczyste obchodzono stulecie jego urodzin. Obchody zorganizowane zostały przez prof. Mariana Raciborskiego

Ryc. 1. Uczestnicy sesji przed Collegium Śniadeckiego (fot. A. Mróz).

Fig. 1. Participants in the session before the Śniadecki Collegium (phot. A. Mróz).

(1863–1917), dyrektora Ogrodu Botanicznego i świeżo utworzonego Instytutu Botanicznego Uniwersytetu Jagiellońskiego, oraz Polski Związek Ogrodników w Krakowie. Na zachowanych fotografiach widać, że uroczystości odbyły się przed pomnikiem Warszewicza w Ogrodzie Botanicznym UJ i na jego grobie na Cmentarzu Rakowickim w Krakowie. W obchodach brał nawet udział jeden z ostatnich żyjących uczniów Warszewicza – Ignacy Kluz. Polski Związek Ogrodników postanowił wtedy przyjąć imię Józefa Warszewicza (anonim 1913a, b).

60 rocznicę śmierci Warszewicza obchodzono 2 stycznia 1927 roku. Uroczystości zorganizowane zostały przez Centralny Związek Zawodowy Chrześcijańskich Ogrodników i Pomocników. O godz. 9.00 odprawiono w intencji J. Warszewicza nabożeństwo w kościele św. Mikołaja w Krakowie. Z kościoła uczestnicy przeemaszerowali do Ogrodu Botanicznego UJ, gdzie złożyli kwiaty pod pomnikiem Warszewicza. Następnie dyrektor Ogrodu Botanicznego UJ prof. Władysław Szafer (1886–1970) nakreślił życiorys

tego przyrodnika, omówił jego prace i zasługi dla nauki i Polski. Spośród okazów przywiezionych z ekspedycji do Ameryki Łacińskiej znajdowały się jeszcze w kolekcji ogrodu drzewiaste paprocie, pandany i wiele innych cennych roślin. Po zwiedzeniu szklarni i ogrodu uczestnicy udali się na Cmentarz Rakowicki i złożyli wieniec na grobie Warszewicza. Jeden z uczestników streścił w krótkich słowach zasługi Józefa Warszewicza dla polskiego ogrodnictwa (Gołębski 1927). Z okazji sześćdziesięciolecia śmierci Warszewicza poświęcono jego osobie 1 zeszyt 23 rocznika *Ogrodnictwa* z 1927 roku. W tym zeszycie znalazły się następujące artykuły: *Nieznanany portret J. Warszewicza, pendzla Artura Grottgera* (Rouppert 1927), *Józef Warszewicz* (Redakcja 1927a), *Pisownia nazwiska J. Warszewicza* (Ziobrowski 1927a), *Warszewiczia pulcherrima Kl. (W. coccinea Kl.)* (Szafer 1927), *Warszewiczella Rhab. f. (S. Z. 1927b)*, *Rośliny nazwiskiem J. Warszewicza oznaczone* (Ziobrowski 1927b), *Napis na pomniku J. Warszewicza w ogrodzie bot. U. J. w Krakowie* (Redakcja 1927b), *Kilka listów*

J. Warszewicza (Warszewicz 1927). W dziale „Kronika” umieszczono kilka dalszych krótkich notatek: *Obchód 60-tej rocznicy śmierci Warszewicza* [...] (S. Z. 1927a), *Z roślin przez Warszewicza do ogrodu przywiezionych zachowało się jeszcze* [...] (K. R. 1927), *Zamia Lindleyi Warsz.* i *Z. Skinneri Warsz.* (S. Z. 1927c), *Canna* (anonim 1927a), *Działalność publicystyczna J. Warszewicza* [...] (anonim 1927b).

Uroczystość 100 rocznicy śmierci odbyła się w dniu 23 listopada 1966 roku w lokalu Naczelnej Organizacji Technicznej przy ul. Straszewskiego w Krakowie. Jej organizatorami były Ogród Botaniczny UJ, Polskie Towarzystwo Botaniczne i Towarzystwo Ogrodnicze. Okolicznościowy referat wygłosił prof. Władysław Szafer (anonim 1966, Wróbel-Stermińska 1966a i b).

Uroczystość dwustulecia urodzin J. Warszewicza zorganizowana została przez Sekcję Historii Botaniki Polskiego Towarzystwa Bo-

tanicznego i Ogród Botaniczny UJ. Obchody odbyły się w dniu 7 listopada 2012 roku i miały formę sesji zatytułowanej „200-lecie urodzin Józefa Warszewicza – podróżnika, zbieracza roślin, inspektora Ogrodu Botanicznego UJ”. Uczestniczyło w niej ponad 50 osób (Ryc. 1). W sali prelekcyjnej w podziemiach Collegium Śniadeckiego (przy ul. Kopernika 27) wygłoszonych zostało kilka referatów. Początkowe trzy łączyła wspólna idea: „Koleje życia Józefa Warszewicza i jego działalność w Ogrodzie Botanicznym UJ”. Jako pierwszy referat pt. „Józefa Warszewicza (1812–1866) wileńsko-berliński okres życia” wygłosił dr hab. Piotr Köhler (UJ). Prelegent zapoznał zebranych z początkowymi 33 latami życia tego przyrodnika, a także z „białymi plamami” z tego okresu wymagającymi jeszcze wyjaśnienia. Dr Kamil Kulpiński (UJ) w wystąpieniu pt. „Podróże Józefa Warszewicza w latach 1844–1853” przedstawił prawdopodobny przebieg obu podróży do Ameryki Łacińskiej tego przyrodnika, zrekonstruowany na podstawie jego listów. Prof. dr hab. Alicja Zemanek (UJ) w referacie „Józef Warszewicz w Ogrodzie Botanicznym UJ (1854–1866)” zapoznała uczestników sesji z jego wszechstronną działalnością w tej instytucji. W referacie „Rośliny nazwane imieniem J. Warszewicza” prof. dr hab. Bogdan Zemanek (UJ) omówił obecny status nomenklatoryczny gatunków, w których nazwach początkowo użyto nazwisko Warszewicza. Wiele z dawnych nazw taksonów obecnie już zaliczanych jest do synonimów. Tym niemniej nadal nazwy sporej liczby gatunków nawiązują do tego polskiego przyrodnika.

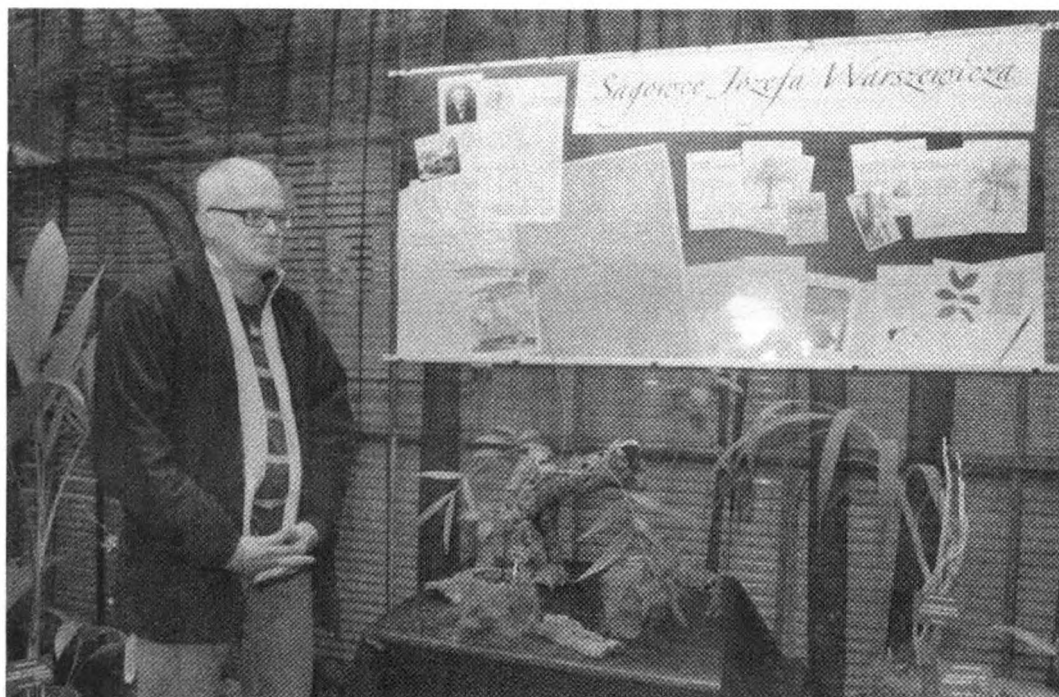
Kolejnym punktem programu było złożenie kwiatów przed pomnikiem Józefa Warszewicza znajdującym się na terenie Ogrodu Botanicznego UJ (Ryc. 2).

Druga część sesji odbyła się w szklarniach Ogrodu Botanicznego. Mgr inż. Tomasz Głuszak (UJ) oprowadził uczestników sesji oraz omówił wybrane rośliny „warszewiczowskie”, czyli związane w jakiś sposób z tym przyrodnikiem (Ryc. 3). Pomimo upływu ponad 150 lat w szklarniach ogrodu nadal rosną okazy zasadzone jeszcze przez Józefa Warszewicza.

Ryc. 2. Złożenie kwiatów przed pomnikiem Józefa Warszewicza w Ogrodzie Botanicznym UJ (fot. A. Mróz).

Fig. 2. Laying flowers at the monument of Józef Warszewicz in the Botanical Garden of the Jagiellonian University (phot. A. Mróz).

Ryc. 3. Mgr Tomasz Głuszak omawia rośliny Warszewicza (nie tylko sagowce) (fot. A. Mróz).

Fig. 3. Tomasz Głuszak MSc discusses Warszewicz plants (not only cycads) (phot. A. Mróz).

Przykładem może być *Ceratozamia robusta* Miq. (*Zamiaceae*) – ogromny obecnie okaz o silnie rozgałęzionym pniu. Inna grupa to gatunki nazwane na cześć Warszewicza, np. *Cattleya warszewiczii* Rchb. f. (*Orchidaceae*). Kolejna grupa to gatunki nazwane przez Warszewicza, np. *Zamia variegata* Warsz. (*Zamiaceae*). Wreszcie – gatunki sprowadzone do Europy przez niego, np. *Eupatorium grandifolium* Regel (*Asteraceae*) czy *Monstera deliciosa* Liebm. (syn.: *Philodendron pertusum*) (*Araceae*). Prelegent bardzo interesująco opowiadał o ważniejszych okazach i historii ich sprowadzenia do Europy. Warto dodać, że z okazji obchodów dwusetnej rocznicy urodzin Warszewicza okazy roślin szklarniowych z nim związanych zostały zaopatrzone w wyróżniające je zielone etykiety.

LITERATURA

- [ANONIM] 1913a. Rocznicza Warszewicza. *Wszechświat* 32(36): 575–576.
- [ANONIM] 1913b. Z roku rocznic. (Józef Warszewicz 1812–1866). *Tygodnik Ilustrowany* 54(38) (og. zb. 2811) (27 IX 1913): 767.
- [ANONIM] 1927a. Canna. *Ogrodnictwo* 23(1): 31–32.
- [ANONIM] 1927b. Działalność publicystyczna J. Warszewicza [...]. *Ogrodnictwo* 23(1): 32.
- [ANONIM] 1966. Pamięci wybitnego botanika. *Echo Krakowa* 21(274) (22 XI 1966): 5.
- GOŁĘBSKI W. 1927. Obchód ku czci śp. Józefa Warszewicza. *Przegląd Ogrodniczy* 10(2): 56–57.
- K. R. [K. ROUPPERT] 1927. Z roślin przez Warszewicza do ogrodu przywiezionych zachowało się jeszcze [...]. *Ogrodnictwo* 23(1): 31.
- KÖHLER P., MIREK Z. 2010 [wyd. 2011]. Nineteenth-century Polish researchers of the South American flora. W: Z. MIREK, A. FLAKUS, A. KRZANOWSKI, A. PAULO, J. WOJTUSIAK (red.), *The nature and culture of Latin America. Review of Polish Studies. Naturaleza y cultura de América Latina. Reseña de los estudios Polacos*. W. Szafer Institute of Botany, Polish Academy of Sciences, Kraków, s. 173–179.
- REDAKCJA 1927a. Józef Warszewicz. *Ogrodnictwo* 23(1): 1–2.

- REDAKCJA 1927b. Napis na pomniku J. Warszewicza w ogrodzie bot. U. J. w Krakowie. *Ogrodnictwo* 23(1): 25.
- ROUPPERT K. 1927. Nieznany portret J. Warszewicza, pendzla Artura Grotgera. *Ogrodnictwo* 23(1): 1–2.
- S. Z. [S. ZIOBROWSKI] 1927a. Obchód 60-tej rocznicy śmierci Warszewicza [...]. *Ogrodnictwo* 23(1): 30–31.
- S. Z. [S. ZIOBROWSKI] 1927b. Warszewiczella Rchab. f. *Ogrodnictwo* 23(1): 12–13.
- S. Z. [S. ZIOBROWSKI] 1927c. Zamia Lindleyi Warsz. i Z. Skinneri Warsz. *Ogrodnictwo* 23(1): 31.
- SZAFER W. 1927. Warszewiczia pulcherrima Kl. (W. coccinea Kl.). *Ogrodnictwo* 23(1): 10–12.
- [WARSZEWICZ J.] 1927. Kilka listów J. Warszewicza. *Ogrodnictwo* 23(1): 26–30.
- WRÓBEL-STERMIŃSKA W. 1966a. W setną rocznicę śmierci Józefa Warszewicza. *Hasło Ogrodniczo-Rolnicze* 23: 335–336.
- WRÓBEL-STERMIŃSKA W. 1966b. W setną rocznicę śmierci Józefa Warszewicza. *Wszechświat* 9(1979): 215–217.
- ZIOBROWSKI S. 1927a. Pisownia nazwiska J. Warszewicza. *Ogrodnictwo* 23(1): 9.
- ZIOBROWSKI S. 1927b. Rośliny nazwiskiem J. Warszewicza oznaczone. *Ogrodnictwo* 23(1): 14–25.

Piotr KÖHLER